OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

LAUSUNTO

Kriminaalipolitiikka- ja rikosoikeusosasto
Erityisasiantuntija Jurkka Jämsä

29.9.2026

Eduskunnan hallintovaliokunnalle

Lausunto hallituksen esityksestä laeiksi esitutkintalain, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta (HE 138/2026 vp)

Hallintovaliokunnan pyytämänä lausuntona otsikkoasiassa oikeusministeriö esittää kunnioittavasti seuraavaa:

Esityksen tausta ja pääasiallinen sisältö

Esitys on osa kaksivaiheista hanketta Muut rikosprosessin sujuvoittamistoimet, jonka ensimmäisen vaiheen lakiuudistukset (HE 188/2025 vp) ovat tulleet voimaan 1.6.2026 alkaen.

Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi esitutkintalakia, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia ja kolmea muuta lakia. Esityksen tarkoituksena on sujuvoittaa rikosprosessia sekä tehostaa asioiden käsittelyä ja lyhentää käsittelyaikoja. Petteri Orpon hallituksen ohjelman mukaan rikosprosessin uudistamisessa tavoitteena on nopeuttaa ja sujuvoittaa prosesseja samalla huomioiden oikeusturva ja perusoikeudet. Lisäksi hallitusohjelmassa todetaan, että rikostorjuntaa tehostetaan ja sen vaikuttavuutta lisätään keventämällä poliisin esitutkintavelvoitetta esimerkiksi laajentamalla tutkinnan rajoittamisedellytysten käyttöalaa ja helpottamalla niiden käyttöä. Vielä hallitusohjelman mukaisesti on selvitetty mahdollisuudet laajentaa asianosaisten velvollisuutta esittää todistelua määräajassa.

Postiosoite Postadress	Käyntiosoite Besöksadress	Puhelin Telefon	Faksi Fax	S-posti, internet E-post, internet
Oikeusministeriö PL 25 FI-00023 Valtioneuvosto Finland	Meritullinkatu 10 00170 Helsinki Finland	0295 16001 Internat. +358 295 16001	09 160 67730 Internat. +358 9 160 67730	kirjaamo.om@gov.fi www.oikeusministerio.fi www.justitieministeriet.fi

Esityksessä ehdotetaan seuraavia muutoksia esitutkintavaiheen lainsäädäntöön:

1. Esitutkinnassa voitaisiin jättää selvittämättä asianomistajan korvausvaatimus, jos on selvää, ettei syyttäjä ottaisi sitä ajaakseen. Päätöksenteon edellytykset eivät muuttuisi, vaan päätös tehtäisiin nykyistä aikaisemmassa vaiheessa selvissä tapauksissa. Tämä selkeyttäisi tilannetta ja siten parantaisi asianomistajan oikeusturvaa.
2. Esitutkintaviranomaisen ei tarvitsisi kirjata rikosilmoitusta valvontatoiminnan yhteydessä havaitusta vähäisestä rikoksesta, jota ilmeisesti ei kyettäisi selvittämään.
3. Rikosilmoituksen kirjaamista voitaisiin lykätä enintään vuodeksi painavin perustein, esimerkiksi uhrin tai tiedonhankinnan suojaamiseksi. Esitutkinta ja muut tarvittavat toimet kuitenkin aloitettaisiin.
4. Esitutkintavelvoitetta kevennettäisiin siten, että tutkinnanjohtaja voisi päättää esitutkinnan toimittamatta jättämisestä tai lopettamisesta, jos kyseessä on vähäinen, sakolla rangaistava rikos ja on selvää, että syyttäjä tekisi vastaavan sisältöisen päätöksen. Tämä nopeuttaisi prosessia ja keventäisi syyttäjien työtä.
5. Esitutkintatoimenpiteiden priorisointiperusteista säädettäisiin selvyyden vuoksi lain tasolla. Perusteet vastaisivat pitkälti lain nykyisissä esitöissä todettua.
6. Mahdollisuutta esitutkinnan keskeyttämiseen laajennettaisiin koskemaan tilanteita, joissa rikoksesta voidaan epäillä jotakuta, mutta riittävää selvitystä ei asianmukaisista toimista huolimatta voida saada. Tämäkin muutos selkeyttäisi esitutkinnan kulkua.
7. Esitutkintaperiaatteisiin lisättäisiin tarkoituksenmukaisuusperiaate, joka edellyttää, että asia käsitellään oikeusturva huomioiden mahdollisimman prosessiekonomisella tavalla eli sujuvasti. Vastaavaa sääntelyä on lisätty poissaolokäsittelyä ja kirjallista menettelyä koskeviin säännöksiin hankkeen 1. vaiheessa.
8. Lisättäisiin selventävä sääntely ns. lapsiolettamasta. Sääntely on EU-komission edellyttämää eikä muuttaisi oikeustilaa.
9. Rikosprosessissa määrättävän edunvalvojan sijaisen palkkio ei jäisi aina valtion vahingoksi, vaan jutun hävinnyt asianosainen eli yleensä tuomittu vastaaja joutuisi korvaamaan sen valtiolle. Lisäksi säädettäisiin mahdollisuudesta säätää asetuksella siitä, että edunvalvojan sijainen voidaan kiireellisessä tilanteessa määrätä päivystysasiana.
10. Mahdollistettaisiin kuulustelujen äänitallentaminen, joka olisi videotallentamista kustannustehokkaampi tapa kuulustelujen varmempaan dokumentointiin.
11. Asianosaisen avustaja olisi velvollinen antamaan loppulausunnon esitutkinnassa, jos sellaisen antamiseen varataan tilaisuus. Ehdotus tehostaisi rikosasioiden valmistelua etenkin laajoissa asioissa. Velvollisuus ei vaarantaisi oikeusturvaa, koska loppulausunnon sisältö jäisi edelleen asianosaisen itsensä päätettäväksi.

12. Säädettäisiin uudesta tiedoksiantotavasta (saatavillaolohaaste), joka tehostaisi haasteen tiedoksiantoja nopeuttaen näin prosessia ja lisäksi vähentäisi peruuntuvia pääkäsittelyjä tuomioistuimissa. Epäillylle ilmoitettaisiin, milloin haaste ja muut asiakirjat ovat saatavilla käräjäoikeudesta, ja lisäksi ne lähetettäisiin hänen ilmoittamaansa osoitteeseen. Käytännössä haasteen tiedoksianto voitaisiin toteuttaa niin sanotusti yhdellä kosketuksella sen sijaan, että haastemies tai poliisi joutuu tavoittelemaan vastaajaa myöhemmin.
13. Säädettäisiin mahdollisuudesta luovuttaa rikosrekisteritietoja esitutkinnan rajoittamisasioita varten. Tämä tehostaisi syyttäjien päätöksentekoa.

Esityksen pääasialliset vaikutukset

Rikosprosessin kesto Suomessa on pidentynyt huolestuttavalla tavalla sen kaikissa vaiheissa eli niin esitutkinnan, syyteharkinnan kuin tuomioistuinkäsittelynkin osalta. Esimerkiksi vielä vuonna 2014 keskimääräinen kokonaiskäsittelyaika oli alle 10 kuukautta, kun se nyt on jo noin 15 kuukautta. Käsittelyaikojen pidentyminen on kiihtynyt viime vuosina, vaikka rikosprosessiketjun viranomaisten määrärahoja on lisätty. Määrärahalisäykset tulevat joka tapauksessa vaikuttamaan viiveellä esimerkiksi kertyneen jutturuuhkan ja henkilöstön vaihtuvuuden sekä siitä aiheutuvan perehdyttämistarpeen vuoksi.

Rikosprosessin sujuvoittaminen parantaisi oikeuksiin pääsyä ja siten asianosaisten oikeusturvaa. Ehdotetuilla toimenpiteillä pyritään keventämään ja helpottamaan asioiden käsittelyä sekä mahdollistamaan kunkin asian laadun ja laajuuden mukaisesti mitoitettu asianmukainen käsittely oikeusturvatakeita vaarantamatta. Sujuvampi käsittely edistäisi oikeutta saada asiansa käsitellyksi ilman aiheetonta viivytystä.

Ehdotuksilla ei tavoitella säästöjä, vaan tarkoituksena on, että vapautuvat resurssit voidaan kohdentaa viranomaisten jutturuuhkien purkamiseen ja voimavarojen suuntaamiseen siten, että käsittelyaikojen pidentymiskehitys voitaisiin taittaa.

Esityksen valmistelu

Oikeusministeriö asetti 5.3.2025 työryhmän, jonka tehtävänä oli arvioida ja valmistella toimenpiteitä rikosprosessin sujuvoittamiseksi. Työryhmä luovutti mietintönsä oikeusministeriölle 18.12.2025 (Muut rikosprosessin sujuvoittamistoimet (vaihe 2) : Työryhmän mietintö. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2026:7). Työryhmän mietintöön sisältyi Suomen Asianajajien eriävä mielipide, joka koski mietinnön ehdotuksia määräajasta todisteiden esittämiselle, avustajan velvollisuudesta antaa loppulausunto ja esitutkinnassa määrättävän edunvalvojan sijaisen palkkion määräytymisestä

oikeusapulain perusteella. Mietinnön pohjalta jatkovalmisteltiin virkatyönä luonnos hallituksen esitykseksi, johon ei sisälly viimeksi mainittua ehdotusta.

Luonnos hallituksen esitykseksi oli lausuntokierroksella 12.2.–27.3.2026. Luonnoksesta saatiin yhteensä 33 lausuntoa, joista julkaistiin lausuntotiivistelmä (Muut rikosprosessin sujuvoittamistoimet (vaihe 2) : Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2026:23). Useat lausunnonantajat kannattivat ehdotuksia pääosin. Monissa lausunnoissa esitettiin myös yksittäisiä tarkentavia huomioita, joita on otettu jatkovalmistelussa huomioon joko täsmentämällä ehdotettujen lainkohtien muotoilua tai niiden perusteluja. Eniten ristiriitaista palautetta annettiin ehdotuksista, jotka koskivat velvollisuutta loppulausunnon tai ennakkovastauksen antamiseen ja määräaikaa todisteiden esittämiselle. Ehdotuksiin ei ole tehty muita muutoksia jatkovalmistelussa kuin lisäys siitä, että määräajan asettaminen käräjäoikeudessa ei aina edellyttäisi valmisteluistuntoa.

Lakiesityksiä on valmisteltu tiiviissä yhteistyössä erityisesti sisäministeriön, Poliisihallituksen ja Syyttäjälaitoksen kanssa. Oikeusministeriön käsityksen mukaan Poliisihallitus ja Syyttäjälaitos ovat tehneet tiivistä ja hedelmällistä yhteistyötä jo hankkeen ensimmäisen vaiheen lakimuutosten täytäntöönpanossa, eikä ole mitään syytä epäillä, etteikö tämä yhteistyö jatkuisi.

Esitutkintaa koskevien muutosehdotusten vaikutukset

Poliisin lisäksi esitutkintaviranomaisia ovat rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaiset. Esitutkintaviranomaisten lisäksi esitutkintaan osallistuu syyttäjä. Edellä todetuin tavoin esitykseen sisältyy lukuisia erilaisia toimenpiteitä, joista osa on vaikutuksiltaan laajempia ja osa suppeampia. Kokonaisuutena niiden arvioidaan kuitenkin sujuvoittavan rikosprosessia merkittävällä tavalla. Kaikkia vaikutuksia ei tosin ole ollut mahdollista edes arvioida mielekkäällä tavalla ja toisaalta arvioihin liittyy merkittäviä epävarmuustekijöitä. Ehdotuksilla ei tavoitella säästöjä, vaan tarkoituksena on, että vapautuvat resurssit voidaan kohdentaa viranomaisten jutturuuhkien purkamiseen ja voimavarojen suuntaamiseen siten, että käsittelyaikojen pidentymiskehitys voitaisiin taittaa.

Useilla ehdotuksilla pyritään siihen, että rikosprosessin kannalta merkityksellisiä päätöksiä voidaan tehdä nykyistä aikaisemmassa vaiheessa tai kevyemmällä menettelyllä, mutta päätöksenteon edellytykset eivät silti merkittävällä tavalla muuttuisi. Tämä koskee esimerkiksi asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittämistä sekä esitutkinnan toimittamatta jättämistä ja lopettamista. Osin ehdotuksilla pyrittäisiin lähinnä selkeyttämään oikeustilaa, kuten esitutkinnan priorisointiperusteiden ja esitutkinnan keskeyttämisen edellytysten osalta.

Selvästi uusia säännöksiä olisivat rikosilmoituksen kirjaamisen lykkääminen, tarkoituksenmukaisuusperiaate esitutkinnassa, mahdollisuus kuulustelujen äänitallentamiseen, avustajan velvollisuus antaa loppulausunto sekä niin sanottu saatavillaolohaaste. Rikosilmoituksen kirjaamista olisi tarpeen lykätä vain hyvin poikkeuksellisesti, joten muutoksen vaikutukset arvioidaan vähäisiksi. Tarkoituksenmukaisuusperiaatteella ei olisi välittömiä vaikutuksia, mutta se voisi ohjata esimerkiksi esitutkinnan toimittamistapaa ja esitutkintatoimenpiteiden valintaa.

Se, missä määrin kuulustelujen äänitallentaminen tulisi tehostamaan prosessia, perustuu alkuvaiheessa erityisesti kuulustelun autenttisempaan dokumentointiin, joka voi vähentää esimerkiksi perusteettomia väitteitä väärästä kohtelusta. Tulevaisuudessa äänitallentaminen antaisi mahdollisuuksia kuulustelumallin ja pöytäkirjojen kehittämiselle, vaikkakin on tärkeää, että kuulustelu dokumentoidaan tavalla, joka hyödyttää myös rikosprosessin seuraavia vaiheita.

Velvollisuus loppulausunnon antamiseen tehostaisi rikosasioiden etupainotteista valmistelua. Ehdotus liittyy kiinteästi yhtäältä hankkeen ensimmäisessä vaiheessa toteutettuun esitutkintayhteistyön tiivistämiseen ja syyttäjän rooliin yksilöityjen loppulausuntopyyntöjen laatimisessa. Tätä aikaistettua panostamista valmisteluun voidaan edellyttää myös lainoppineelta avustajalta. On kuitenkin tärkeää huomata, ettei velvollisuus millään tavoin koske loppulausunnon sisältöä eli sitä, kiistääkö vai tunnustaako tai myöntääkö epäilty rikoksen tai tiettyjä tosiseikkoja.

Niin sanottu saatavillaolohaaste perustuu Ruotsissa käyttöön otettuun uuteen tiedoksiantotapaan (*tillgänglighetsdelgivning*), jota käytetään päivittäisrikollisuuden uudessa käsittelymallissa (*snabbare lagföring*). Valmistelun yhteydessä on tunnistettu, että ehdotettu tiedoksiantotapa edellyttää toimiakseen kiinteää viranomaisyhteistyötä ja toimintatavoista sopimista läpi rikosprosessiketjun. Toisaalta tällainen ”yhden kosketuksen periaatteen” mukainen tiedoksiantotapa voisi merkittävästi nopeuttaa ja tehostaa rikoslainkäyttöä vähentämällä tarvetta tavoitella vastaajia uudelleen oikeudenkäyntivaiheessa, mikä on valitettavan usein tuloksetonta ja johtaa pääkäsittelyjen peruuntumiseen.

Voimaantulo

Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan pääosin 1.1.2027. Saatavillaolohaastetta koskeva ehdotus edellyttäisi laajempia valmistelutoimia, joten se tulisi voimaan 1.6.2027. Muidenkin muutosten toimeenpaneminen edellyttää eräitä tietojärjestelmämuutoksia, ohjeistamista ja koulutusta.